

مجموعه قانون مدنی

چاپ هشتم (ویرایش هفتم)

مشمول بر:

قانون مدنی؛

نظریات شورای نگهبان؛

بخشنامه‌های قوه قضائیه؛

آرای وحدت رویه و اصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور؛

آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری؛

نظریات اداره کل حقوقی و اسناد و امور مترجمین قوه قضائیه

زیرنویس‌های توضیحی و تنقیحی؛

فهرست‌های راهنما؛

واژه‌نامه تفصیلی — مفهومی؛

و ...

معاونت حقوقی ریاست جمهوری

معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

شهریورماه ۱۳۹۰

ایران، قوانین و احکام

مجموعه قانون مدنی مشتمل بر قانون مدنی؛ نظریات شورای نگهبان؛ بخشنامه های قوه قضایه.../ معاونت حقوقی ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات. [ویراست ۷]. زیر نظر عباسعلی رحیمی اصفهانی.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیما

۱- قانون مدنی - ایران الف. ایران. ریاست جمهوری. معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات. ب. ایران. ریاست جمهوری. معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات. اداره چاپ و انتشار.

۳۴۷/۵۵

ت ۱۳۹۰ ۴۹۳/۸ KMH

۲۴۶۴۴۱۷

شماره کتابخانه ملی

اداره چاپ و انتشار معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

نشانی: تهران - خیابان ولی عصر (عج)، نرسیده به چهارراه جمهوری اسلامی، شماره ۱۱۵۸ (۸۴ سابق)؛

کد پستی: ۱۳۱۶۷۶۷۴۵۱ تلفن: ۶۶۴۹۲۷۰۸ - ۹۸۲۱ + دورنگار: ۶۶۴۹۲۷۰۷ - ۹۸۲۱ +

نام کتاب: مجموعه قانون مدنی

تهیه و تنظیم: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

ناشر: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

لیتوگرافی و چاپ: اداره چاپ و انتشار

چاپ اول: ۱۳۷۴

چاپ هشتم (ویرایش هفتم): شهریورماه ۱۳۹۰

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت : جلد شومیز ۹۰/۰۰۰ (ریال)

جلد سفت ۱۰۰/۰۰۰ (ریال)

شابک: ۷ - ۵۵ - ۵۸۱۴۹ - ۹۶۴ - ۹۷۸

کلیه حقوق برای معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

معاونت حقوقی ریاست جمهوری محفوظ است.

همکاران

تدوین و تنقیح :	عباسعلی رمیمی اصفهانی
دستیاران تدوین و تنقیح:	مریم عامری و سپیده رمیمی زاده
واژه نامه :	عباسعلی رمیمی اصفهانی و سکینه قنبری
لیتوگرافی و چاپ :	علی ابراهیمی دهشیری، داود محمودی و مسین تامیج
طرح جلد :	امید ترابی
زیر نظر :	عباسعلی رمیمی اصفهانی

✽ معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات مراتب تقدیر و سپاس خود را از خانم ها مهین احمد خمسه - شهناز الهیاری - فاطمه حافظیان - ریحانه سیفی - فاطمه شمیری - فاطمه فلاح پور - مهناز کردنائیج - فریده گل جان اکبری - فریبا محمدی یزدی - نوشین مقدم - فاطمه منتصراسدی و فرزانه نظری و آقایان مهرداد مستجاب الدعواتی - مهدی مهدی زاده - سید محمدجعفر راشدی و حسن وارسته که در چاپ های پیشین این مجموعه همکاری نموده اند، اعلام می دارد.

علائم اختصاری

۱. آ. ق. ت. د. ع. ا. : آیین نامه اصلاحی قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۱
 آ. م. ۱۸۹. ق. پ. د. س. ت. : آیین نامه ماده ۱۸۹ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۱
 م. ت. ت. م. ق. م. : معاونت تدوین، تفسیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری
 ا. ح. ق. : اداره کل حقوقی و اسناد و امور مترجمین قوه قضائیه
 ق. آ. د. د. گ. د. ۱۲۹۱ : قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۱*
 ق. آ. د. د. گ. د. ۱۳۷۸ : قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب (در امور کیفری) مصوب ۱۳۷۸
 ق. آ. د. م. ۱۳۱۸ : قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸
 ق. آ. د. م. ۱۳۷۹ : قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹
 ق. ا. : قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸
 ق. ا. ا. م. : قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶
 ق. ا. پ. د. : قانون اصلاح باره ای از قوانین دادگستری مصوب ۱۳۵۶
 ق. ا. ح. : قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹
 ق. ت. : قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱
 ق. ت. ا. : قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲
 ق. ت. د. ع. : قانون تشکیل دادگاههای عمومی مصوب ۱۳۵۸
 ق. ت. د. ع. ا. : قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳
 ق. ج. ر. : قانون جرایم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸
 ق. م. : قانون مدنی مصوب ۱۳۰۷
 ق. م. ا. : قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰
 ق. م. ج. ن. م. : قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲
 ق. م. ع. : قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴
 ق. م. م. م. : قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶
 ق. م. ا. م. م. : قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی مصوب ۱۳۷۷
 ل. ق. ا. ق. ت. د. : لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷

* تاریخ تصویب این قانون در برخی از متون ۱۲۹۰ درج شده است، ولی حسب بررسی صورت گرفته، ۱۲۹۱ صحیح می باشد

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار.....
۱۹	فهرست ابواب و فصول قانون مدنی.....
۲۵	فهرست نظریات شورای نگهبان.....
۲۵	فهرست تاریخی بخشنامه‌های رییس قوه قضاییه.....
۲۵	فهرست آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.....
۲۵	فهرست تاریخی آرای وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور.....
۲۶	فهرست تاریخی آرای اصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور.....
۲۷	فهرست نظریات اداره کل حقوقی و اسناد و امور مترجمین قوه قضاییه.....
۴۷	قانون مدنی.....
۴۴۳	واژه‌نامه.....
۵۲۱	فهرست کتاب‌های منتشر شده معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات.....

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُهُ

پیشگفتار چاپ هشتم (ویرایش هشتم)

قانون مدنی ایران یکی از قدیمی ترین و ریشه دارترین قوانینی است که در دوره های اولیه قانونگذاری در کشور عزیزمان با همت، تلاش و دقت تحسین برانگیز فقها و حقوق دانان وقت و عمدتاً با استفاده از منابع فقه امامیه و بعضاً برداشت از برخی قوانین کشورهای دیگر به تصویب رسیده است. بدون تردید پیوند دیرینه اعتقادی و حقوقی ملت بزرگ ایران با احکام شریعت مقدس اسلام موجب شده است قانون مدنی نیز که عمدتاً منبعث از احکام منور دین مبین اسلام می باشد، طی چندین دهه، با تغییرات اندک، ماندگاری بی نظیری داشته باشد و. خصوصاً عبارات مختصر و مفید و ادبیات قوی در نگارش این قانون، استحکام و یکپارچگی شگرفی به آن بخشیده است.

علی رغم تحولات بسیار در روابط مختلف اجتماعی، اقتصادی و ... در کشور، خصوصیات مذکور موجب شده که این قانون نسبت به وضعیت اولیه خود دچار تغییرات بسیار اندکی شود و وصف ام القوانین بودن آن کماکان در نظام حقوقی کشور حفظ گردد. تصویب، تغییرات و تحولات قانون مدنی ایران را می توان در چند مقطع زیر خلاصه نمود:

الف - تصویب اولیه قانون مدنی در ۱۳۳۵ ماده، در سه دوره قانونگذاری ششم، نهم و دهم، در سال های ۱۳۰۷، ۱۳۱۳ و ۱۳۱۴. بدین شرح که مواد (۱) تا (۹۵۵) در سال ۱۳۰۷، مواد (۹۵۶) تا (۱۰۶۱) در سال ۱۳۱۳ و مواد (۱۰۶۲) تا (۱۳۳۵) در سال ۱۳۱۴ تصویب شده است. لازم به ذکر می باشد جلد اول قانون مدنی (مواد ۱ تا ۹۵۵) به صورت لایحه به مجلس شورای ملی وقت تقدیم شده و به موجب قانون اجازه اجرای لایحه قانون مدنی تا موقع اعلام رأی قطعی کمیسیون پارلمانی عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۲/۱۸ که بیان می دارد:

«ماده واحده: دولت مجاز است از روز ۲۰ اردیبهشت ۱۳۰۷ که کاپیتولاسیون ملفی است، لایحه قانون مدنی را که به مجلس شورای ملی تقدیم داشته، تا وقتی رأی قطعی کمیسیون

قوانین عدلیه مجلس شورای ملی اتخاذ و اعلام شود، به موقع اجرا گذارد.

لازم الاجرا شده است، ولی سابقه‌ای از طرح، بررسی یا مصوبه بعدی کمیسیون مربوط و یا مجلس شورای ملی وقت راجع به لایحه مذکور به دست نیامد.

ب - تغییر و اصلاح چند ماده، از سال ۱۳۳۷ تا سال ۱۳۶۱.

ج - تغییر و اصلاح قریب پنجاه ماده، در سال‌های ۱۳۶۱ و ۱۳۶۳ به صورت آزمایشی.

د - تغییر و اصلاح پنجاه ماده، در سال ۱۳۷۰ به صورت دائمی.

ه - تغییر و اصلاح چند ماده، بعد از سال ۱۳۷۰ تاکنون.

با توجه به اینکه مبنای اصلی تهیه مجموعه‌های قوانین و مقررات در معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری، مبتنی بر ۹۶ کد موضوعی است که یکی از کدهای مذکور کد مدنی می‌باشد، قانون مدنی به همراه سایر قوانین هم‌کد، در مجموعه قوانین و مقررات مدنی تنقیح گردید و در سال ۱۳۸۴ به چاپ رسید؛ در عین حال به علت حجم بسیار زیاد مجموعه موصوف که ناشی از درج قوانین و مقررات متعدد در آن می‌باشد، موجب شد که مجموعه قانون مدنی با حجم کمتری نسبت به مجموعه مذکور در شش نوبت و با ویژگی‌های خاص تهیه و منتشر گردد.

این دو مجموعه در کنار هم می‌تواند به عنوان مجموعه‌ای کامل راجع به قوانین و مقررات ماهوی در امور مدنی مورد استفاده واقع شود؛ با این توضیح که مکمل این دو مجموعه را می‌توان مجموعه‌های «تجارت و ثبت شرکت‌ها، علایم و اختراعات»، «وکالت، مشاوره حقوقی و حمایت قضایی»، «کارشناسان مترجمان و حسابداران رسمی»، «ارکان»، «مسکن»، «زمین شهری»، «حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان»، «اتجار خارج، پناهندگان و نمایندگی‌های سیاسی»، «ثبت اسناد و املاک»، «ثبت احوال، آمار و سرشماری»، «دفاتر اسناد رسمی و دفاتر رسمی ازدواج و طلاق»، «معادن»، «بیمه»، «تأمین اجتماعی»، «کار»، «گذرنامه»، «محیط زیست، شکار و صید»، «قضات و تشکیلات دادگستری»، «آیین دادرسی مدنی (دوره دو جلدی)»، «قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب»، «آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور»... از انتشارات این معاونت نام برد که علاقمندان می‌توانند حسب مورد به آن مراجعه نمایند.

باتوجه به استقبال فراوانی که از چاپ‌های پیشین مجموعه قانون مدنی به عمل آمد، بر آن شدیم تا چاپ هشتم (ویرایش هفتم) این مجموعه را با اعمال آخرین اصلاحات تهیه و به

مخاطبان محترم تقدیم نمایم. در مجموعه حاضر سعی بسیار شده که قانون مدنی، نظرات شورای نگهبان، آرای وحدت رویه و اصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور، بخشنامه‌های قوه قضائیه و نظرات مشورتی اداره کل حقوقی و اسناد و امور مترجمین قوه قضائیه مرتبط با قانون مدنی که قوام اصلی مجموعه بر آن استوار است، تا پایان خرداد ماه ۱۳۹۰ به هنگام شود.

در عین حال این مجموعه دارای ویژگی‌های دیگری نیز می‌باشد که در اغلب کتب هم‌عنوان موجود در کشور، به چشم نمی‌خورد یا به ندرت و کم‌رنگ یافت می‌شود. اهم ویژگی‌های مذکور بدین شرح است:

اول: با توجه به برخی اشتباهات نگارشی و بعضاً مفهومی در متن قانون مدنی مندرج در مجموعه ادواری قوه مقننه وقت (از ماده ۱ تا ماده ۹۵۵) و همچنین تفاوت‌های موجود بین مابقی متن این قانون، مندرج در مجموعه ادواری قوه مقننه وقت و متن منتشر شده در روزنامه رسمی، و ضرورت رفع ابهام از این موارد، متن صحیح با رعایت نکات زیر در مجموعه حاضر درج گردیده است:

۱- در مورد اغلاط املائی، کلمه صحیح غالباً بدون توضیح در متن درج شده است. مثلاً در بند ۲ ماده ۲۹ به اشتباه «اتفاق» درج گردیده بود که در متن حاضر، صحیح آن «اتضاع» نوشته شده است.

۲- در موارد اشتباهات مُسَلَّم مندرج در جلد اول قانون مدنی (از ماده ۱ تا ماده ۹۵۵) که صرفاً در مجموعه ادواری قوه مقننه وقت منتشر شده و اشتباهات مذکور در معنای عبارت مربوط تأثیر محسوس داشته است، با رعایت مواد قبل و بعد و همچنین متون فقهی معتبر و کتب حقوق دانان، کلمه یا عبارت صحیح حسب مورد در متن یا پاورقی درج و توضیح لازم نیز در پاورقی داده شده است.

۳- درخصوص اشتباهات و تفاوت‌های مُسَلَّم که بین متن مندرج در مجموعه ادواری قوه مقننه وقت و متن منتشر شده در روزنامه رسمی وجود دارد «ناظر به جلد دوم تا آخر قانون مدنی» و اشتباهات مذکور در معنای عبارت مربوط تأثیر محسوس داشته است، با رعایت مواد قبل و بعد و همچنین متون فقهی معتبر و کتب حقوق دانان و مبنا قرار دادن متن مندرج در روزنامه رسمی تا جایی که ممکن بوده، کلمه یا عبارت صحیح حسب مورد در متن یا پاورقی درج و توضیح لازم نیز در پاورقی داده شده است.

دوم: با توجه به تنوع و تفاوت سطح اطلاعات حقوقی مخاطبان محترم، برای رفع هرگونه ابهام و ایجاد امکان قرائت درست واژه‌های یک شکل و مختلف‌المعنی، همچون (خَلع و خَلَع)، (مَثَلًا و مِثْلًا)، (ثَمَن و ثَمَن) و غیره، در حد توان تلاش گردیده واژه‌های موصوف با دقت اعراب‌گذاری شود.

سوم: در عین اینکه قانون مدنی مندرج در این مجموعه به صورت کامل تنقیح شده و به عبارتی آخرین وضعیت معتبر این قانون ارائه شده است، ولی به منظور روشن‌گری و آشنایی مخاطبان گرامی به قانون حاکم بر وقایع و اعمال حقوقی رخ داده در زمان اعتبار مواد قبلی، متن مواد مذکور با درج تاریخ تصویب و موقت و دائم بودن آن، در پاورقی مواد فعلی قانون درج گردیده است.

چهارم: با توجه به نوع مجموعه که با محوریت قانون مدنی و با هدف کم کردن حجم آن به شرح پیش گفته، تهیه گردیده است، سایر قوانین و مقررات مرتبط که می‌تواند در توسیع و تضييق احکام قانون مدنی مؤثر باشد، در پاورقی درج یا به آن ارجاع شده است.

پنجم: به علت اهمیت نظرات شورای نگهبان در خصوص قوانین قبل از تشکیل مجلس شورای اسلامی که مبنی بر اصل چهارم قانون اساسی ابراز شده، نظرات مرتبط نیز حسب مورد در پاورقی درج و یا به آن ارجاع شده است.

ششم: چون یکی از انواع تفسیر قانون، تفسیر قضایی است که شکلی از آن توسط هیأت عمومی دیوان عالی کشور در قالب رأی وحدت رویه صورت می‌گیرد و لازم‌الاتباع می‌باشد، سعی شده است تمامی آرای وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور که به قانون مدنی مرتبط می‌باشد، در پاورقی مواد مربوط درج گردد.

هفتم: در ارتباط با آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری نیز تنها یک رأی، آن هم ناظر به ابطال ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱۰۸۲) قانون مدنی به دست آمد که در این مجموعه درج شده است.

هشتم: هر چند که آرای اصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور به غیر از موضوع پرونده مربوط، در سایر موارد لازم‌الاتباع نمی‌باشد، در عین حال برای استفاده از جنبه استدلالی آن در موارد مشابه، در حدی که امکان دسترسی به آن حاصل شده، آرای مذکور نیز در پاورقی مواد مربوط درج گردیده است. در همین ارتباط بر خود لازم می‌دانیم که از حوزه ذی‌ربط در قوه قضائیه که امکان دسترسی به آرای مذکور را فراهم نموده است، سپاسگزاری شود.

نهم: در خصوص درج نظرات مشورتی اداره کل حقوقی و اسناد و امور مترجمین قوه قضائیه در این مجموعه و همچنین مجموعه‌های دیگر، توجه به این نکته ضروری است که هر چند نظرات مذکور لازم‌الاتباع نمی‌باشد، ولی در بسیاری از موارد می‌توان از مبانی استدلالی و نتایج استنباطی آن برای تبیین و تحلیل موضوعات حقوقی بهره برد. لذا در این مجموعه به وفور از نظرات مذکور استفاده شده است. در عین حال به هنگام استفاده از مجموعه حاضر و سایر مجموعه‌های حاوی نظرات موصوف، توجه به چند نکته مفید می‌باشد:

۱ - نظراتی که در این مجموعه آمده است، حاصل تلاش و همکاری عده بسیاری در سال‌های مختلف می‌باشد که در این مجال تشکر ویژه از آنان، خصوصاً مدیریت و کارکنان محترم اداره کل حقوقی و اسناد و امور مترجمین قوه قضائیه امری ضروری است. امید است به لطف و فضل خداوند منان این همکاری گسترش و رونق یابد. در عین حال ممکن است به علل مختلف به تعدادی از نظرات مشورتی مرتبط دسترسی حاصل نشده و نتیجتاً در مجموعه درج نگردیده باشد. امیدواریم با توجه به تمهیدات در نظر گرفته شده برای ورود نظرات مشورتی اداره کل مذکور به سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران^(۱)، در چاپ‌های بعدی کاستی‌های موجود به حداقل ممکن برسد.

۲ - برای کاهش حجم مجموعه و تسهیل و تسریع در استفاده مخاطبان از آن، غالباً بخش اصلی نظریه، بدون دخل و تصرف عبارتی، در مجموعه درج شده است.

۳ - علی‌رغم محدودیت‌های موجود و همچنین تعجیلی که برای انتشار به موقع مجموعه حاضر به علت نیاز جامعه حقوقی احساس می‌شد، سعی گردیده است برای کاهش حجم مجموعه و تسریع و تسهیل در دسترسی به مطالب آن، تا حد امکان از آوردن نظرات مشورتی تکراری و مشابه پرهیز شود.

۴ - علی‌رغم اینکه در برخی نظرات مشورتی به قوانینی استناد شده که در حال حاضر منسوخ می‌باشد، ولی نظرات مذکور با هدف استفاده از مبانی استدلالی آن در مجموعه آمده است. در عین حال اگر در این گونه موارد توضیحی لازم بوده، در حد وسع در جای خود توضیح داده شده است.

۱ - سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران به نشانی های DOTIC.IR و QAVANIN.COM
 GHAVANIN.NET در دسترس می باشد؛ در ضمن ویرایش سوم (۲،۳،۱) لوح فشرده (D.V.D) اطلاعات سامانه
 مشتمل بر قوانین، مقررات، آرای وحدت رویه هیات عمومی دیوان عالی کشور و آرای هیات عمومی دیوان عدالت
 اداری نیز منتشر و از مراکز توزیع انتشارات معاونت قابل تهیه است.

۵- در بعضی نظرات مشورتی، علاوه بر آن که به یک مسأله حقوقی پاسخ داده شده، مبادرت به تعریف و تبیین یک اصطلاح خاص حقوقی نیز شده است. لذا می‌توان از این نوع نظرات برای تهیه یک فرهنگ حقوقی (ترمینولوژی) و همچنین رسیدن به تعریف واحدی راجع به برخی اصطلاحات حقوقی که نوعاً در قوانین مختلف تکرار می‌شود، استفاده کرد.

۶- تلاش شده است در خصوص مواردی که رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور وجود دارد، از آوردن نظرات مشورتی مربوط خودداری گردد.

۷- در مواردی که بین برخی نظرات مذکور مغایرت‌هایی وجود دارد، در حد امکان سعی شده، توضیح لازم در این ارتباط ارائه گردد تا مخاطبان محترم اشراف لازم را به موضوع پیدا کنند.

۸- در مواردی که به نظر تهیه کننده مجموعه، برخی نظرات مذکور مغایر قانون و یا برخلاف نظر مشهور و رایج حقوقدانان می‌باشد، حسب مورد، نظریه مذکور در مجموعه درج نگردیده و یا با توضیح آورده شده است.

۹- در حد امکان بخشنامه‌های مهم قوه قضائیه که به مجموعه حاضر مربوط بوده و امکان دسترسی به آن فراهم شده، در پاروقی مواد مربوط درج گردیده است. در همین ارتباط بر خود لازم می‌دانیم که از حوزه ذی‌ربط در قوه قضائیه که امکان دسترسی به بخشنامه‌های مذکور را فراهم نموده است، سپاسگزاری شود.

۱۰- به منظور تسهیل و تسریع در دسترسی مخاطبان عزیز به مواد مورد نظر که یک یا چند واژه آن را در ذهن دارند، واژه‌نامه مفصلی مبتنی بر واژه‌های کلیدی و مهم تهیه و در پایان مجموعه گنجانیده شده است.

۱۱- برای تسهیل و تسریع در دسترسی مخاطبان محترم به مندرجات مجموعه، چند فهرست کاربردی به شرح زیر در ابتدای مجموعه درج گردیده است:

۱- فهرست ابواب و فصول قانون مدنی.

۲- فهرست تاریخی نظرات شورای نگهبان.

۳- فهرست تاریخی بخشنامه‌های قوه قضائیه.

۴- فهرست تاریخی آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.

۵- فهرست تاریخی آرای وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور.

۶- فهرست تاریخی آرای اصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور.

۷- فهرست تاریخی نظریات مشورتی اداره کل حقوقی و اسناد و امور مترجمین قوه قضائیه.

برای اینکه وظیفه روشنگری در تهیه این مجموعه و مجموعه‌های دیگر تا حد توان به صورت کامل اجرا گردد، در مواردی که بیان نظر توضیحی و یا تنقیحی معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری در خصوص قانون و یا مقررہ خاصی ضرورت داشته، نظر مذکور با درج نشان و علامت اختصاری معاونت^(۳) در پاورقی آمده است.

امید داریم انتشار این کتاب در تابستان سال ۱۳۹۰، سالی که توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای «دامت توفیقاته» سال جهاد اقتصادی نامگذاری شده است، مورد رضایت حق تعالی قرار گیرد و از باب زکاة العلم نشره، ثواب اخروی نصیب کلیه افراد دخیل و مؤثر در تهیه آن گردیده و مسؤولین، کارگزاران نظام، صاحب‌نظران و عموم مردم از آن بهره لازم را برده و با ارائه نظرات، راهنمایی‌ها و پیشنهادهای خویش، ما را در ارتقای کیفی مجموعه‌های بعدی راهنما و یاور باشند.^(۴)

من الله التوفیق

فاطمه بداغی

معاون حقوقی رییس جمهور

۱ - م.ت.ا.ق.م: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری.

۲- نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را به نشانی: تهران - خیابان پاستور - نهاد ریاست جمهوری - معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری یا پست الکترونیک Tigh@gov.ir و شماره پیامک ۶۰۰۶۶۰۵ ارسال فرمایید. در ضمن دورنگار ۰۲۱-۶۴۴۵۵۵۷۵ و تلفن ۰۲۱-۶۴۴۵۵۵۱۱ - ۰۲۱ نیز آمادگی دریافت و استماع نظرات علاقمندان و صاحب‌نظران را دارد.